

Mateusz Balcerzak

Uniwersytet Łódzki

ORCID: 0000-0002-1142-5616

mbalcerzak@wpia.uni.lodz.pl

Odpowiedzialność odszkodowawcza pomocnika udzielającego pomocy w naruszeniu praw własności intelektualnej – zakres obowiązku odszkodowawczego i sposób naprawienia szkody

Pomocnictwo w dokonywaniu naruszeń praw własności intelektualnej stanowi zagadnienie o dużym znaczeniu praktycznym i budzącym niesłabnące zainteresowanie doktryny. Naruszciciel praw własności intelektualnej korzysta najczęściej z szeregu środków pozyskiwanych z zewnątrz od wielu podmiotów. Przyczyną takiego stanu rzeczy jest zarówno globalizacja, jak i postęp techniczny prowadzący do złożoności działań naruszydela. W tych okolicznościach nietrudno o sytuację, w której świadczenie jednego podmiotu stanowi pomoc w naruszeniu praw własności intelektualnej.

Do napisania niniejszego artykułu zachęca różnorodność poglądów dotyczących stosowania art. 422 k.c.¹ do przypadków udzielania pomocy w naruszeniu praw własności intelektualnej. Spektrum poruszanych zagadnień jest ograniczone i koncentruje się na zakresie obowiązku odszkodowawczego pomocnika i sposobu, w jaki powinien on naprawić szkodę wyrządzoną czynem wymierzonym w prawo chroniące dobro niematerialne własności intelektualnej.

Należy uprzedzić, że rozważania prowadzone są przy zastosowaniu metody dogmatycznej i dotyczą pomocy w naruszaniu różnych praw wyłącznych chroniących dobra niematerialne. Poziom ogólności omawianych problemów oraz znaczenie dostrzeżonych różnic na tle dziedzin prawa autorskiego²

¹ Ustawa z dnia 23 kwietnia 1964 r. Kodeks cywilny (t.j. Dz.U. z 2020 r., poz. 1740), dalej jako k.c.

² Ustawa z dnia 4 lutego 1994 r. o prawie autorskim i prawach pokrewnych (t.j. Dz.U. z 2021 r., poz. 1062), dalej jako pr. aut.

i prawa własności przemysłowej³ nie uzasadniają odmiennych odpowiedzi na pytania postawione w artykule w odniesieniu do obydwu wskazanych reżimów.

Pomocnictwo według kodeks cywilnego

Prawo nie jest obojętne wobec działań i zaniechań, które ułatwiają popełnianie czynów, z którymi ustawodawca wiąże negatywne konsekwencje. W prawie karnym pomocnictwo stanowi jedną z form zjawiskowych popełnienia czynu zabronionego⁴. Prawo cywilne wiąże pomoc w wyrządzeniu szkody czynem niedozwolonym z odpowiedzialnością odszkodowawczą pomocnika. Zgodnie z treścią art. 422 k.c. „za szkodę odpowiedzialny jest nie tylko ten, kto ją bezpośrednio wyrządził, lecz także ten, kto inną osobę do wyrządzenia szkody nakłonił albo był jej pomocny, jak również ten, kto świadomie skorzystał z wyrządzonej drugiemu szkody”. Przepis ulokowany jest w ramach regulacji o czynach niedozwolonych. W doktrynie podnosi się, że jego rolą jest usunięcie wątpliwości, które pojawiają się przy stosowaniu art. 415 k.c. do takich zachowań, które stanowią pomoc w wyrządzeniu szkody⁵.

Ogólną charakterystykę pomocnictwa należy zacząć od stwierdzenia, że pomocnik ponosi odpowiedzialność za własny czyn⁶. Udzielenie pomocy bezpośredniemu sprawcy szkody uznaje się za zachowanie naganne, sprzeczne z zasadami współżycia społecznego. Pomocnictwo ujmuje się szeroko – jako każde ułatwienie w dokonaniu czynu niedozwolonego⁷.

Przesłanki odpowiedzialności pomocnika należy zrekonstruować przy uwzględnieniu ogólnych przesłanek odpowiedzialności odszkodowawczej z tytułu czynu niedozwolonego, które doznają przy tym koniecznych modyfikacji⁸. Podstawową przesłanką odpowiedzialności pomocnika jest istnienie szkody, przy czym chodzi o szkodę wyrządzoną zachowaniem podmiotu, któremu pomocnik udzielił pomocy. Przyjmuje się, że pomocnik odpowiada na zasadzie

³ Ustawa z 30 czerwca 2000 r. Prawo własności przemysłowej (t.j. Dz.U. z 2021 r., poz. 324), dalej jako p.w.p.

⁴ Art. 18 ustawy z dnia 6 czerwca 1997 r. Kodeks karny (t.j. Dz.U. z 2021 r., poz. 2345).

⁵ P. Machnikowski, [w:] A. Olejniczak (red.), *Prawo zobowiązań – część ogólna*, seria: System Prawa Prywatnego, t. 6, Warszawa 2018, s. 378.

⁶ A. Olejniczak, [w:] A. Kidyba (red.) *Kodeks cywilny. Komentarz*, t. 3, Warszawa 2014, s. 454; M. Zelek, [w:] M. Gutowski (red.), *Kodeks cywilny, Komentarz*, t. 2, Warszawa 2019, s. 654, który dostrzega także elementy odpowiedzialności za czyn cudzy i podobieństwa omawianej konstrukcji z art. 427 k.c.

⁷ Ramy rozważań pozwalają jedynie zasygnalizować dyskusyjne zagadnienia, jakimi są: możliwość udzielenia pomocy poprzez zaniechanie oraz pomocnictwa po wyrządzeniu czynu niedozwolonego. Szerzej: B. Lewaszkiewicz-Petrykowska, *Wyrządzenie szkody przez kilka osób*, Warszawa 1978, s. 109–110.

⁸ *Ibidem*, s. 106.

winy, ale jego działanie charakteryzować musi się umyślnością (choćby w zamiarze ewentualnym)⁹. W orzecznictwie i doktrynie akcentuje się konieczność istnienia po stronie pomocnika świadomości co do tego, że jego zachowanie ułatwia wyrządzenie szkody¹⁰. Kolejną przesłanką odpowiedzialności pomocnika jest adekwatny związek przyczynowy. Z istoty pomocnictwa wynika, że nie może być on bezpośredni, skoro wystąpić musi jeszcze zachowanie bezpośrednio wyrządzające szkodę¹¹.

W praktyce trudno jest odróżnić przypadki pomocnictwa od współsprawstwa. Kryteria takiego podziału są dyskutowane, lecz różnorodność i stopień złożoności stanów faktycznych uniemożliwia znalezienie uniwersalnego rozwiązania. Wskazać można m.in. na kryteria istnienia porozumienia między podmiotami biorącymi udział w wyrządzeniu szkody oraz istotności roli podmiotu w wyrządzeniu szkody¹².

Pomocnictwo w dokonaniu naruszeń praw własności intelektualnych

W doktrynie prawa własności intelektualnej przypadki pomocnictwa wpisują się w szersze pojęcie „naruszenia pośredniego”¹³. Określenie to nie jest elementem polskiego języka prawnego i używane jest w literaturze w odniesieniu do takich zachowań, które nie stanowią bezpośredniego wkroczenia w sferę praw wyłącznych, ale ułatwiają naruszenie¹⁴. Bezpośrednie naruszenie prawa własności intelektualnej stanowi najczęściej przejaw bezprawnego skorzystania z dobra niematerialnego, do czego wyłączność przysługuje innemu

⁹ Tak. m.in. wyrok SN z 18 maja 2017 r., sygn. akt III CSK 190/16 oraz przeważająca część doktryny, w tym: ibidem, s. 111–112. Zarówno w literaturze, jak i w orzecznictwie można spotkać stanowiska odmienne, które wskazują na możliwość nieumyślnego pomocnictwa, m.in.: G. Bieniek, [w:] J. Gudowski (red.), *Kodeks cywilny. Komentarz*, t. 3, Warszawa 2018, s. 789; B. Czachórska-Jones, [w:] J. Szwaja, A. Szajkowski (red.), *System prawa własności intelektualnej*, t. 2: *Prawo wynalazcze*, Wrocław–Warszawa–Kraków–Gdańsk–Łódź 1990, s. 291–292; E. Laskowska, *Konstrukcja ochrony prawnoautorskiej na tle procesu europeizacji prawa prywatnego*, Warszawa 2016, s. 179 i przywoływane tam orzecznictwo.

¹⁰ Na gruncie kodeksu zobowiązań: A. Szpunar, *Wyrządzenie szkody przez kilka osób*, „Państwo i Prawo” 1958, nr 2, s. 287.

¹¹ Trafnie ujęła to B. Lewaszkiewicz-Petrykowska: „Pomocnik często nie bierze udziału w zdarzeniu wyrządzającym szkodę, a w każdym razie rola, którą pełni, nie ma znaczenia podstawowego. (...) Pomocnik uczestniczy w pewnym stopniu w wyrządzeniu szkody, ułatwiając sprawcy jego akcję” – B. Lewaszkiewicz-Petrykowska, op. cit., s. 110.

¹² M. Zelek, [w:] M. Gutowski (red.), op. cit., s. 660.

¹³ B. Czachórska-Jones, [w:] J. Szwaja, A. Szajkowski (red.), op. cit., s. 288 i nast.; J. Barta, R. Markiewicz, *Prawo autorskie i prawa pokrewne*, Warszawa 2017, s. 179. Raczej rzadko termin „naruszenie pośrednie” dla określenia zachowania pomocnika używany jest poza obszarem prawa własności intelektualnej.

¹⁴ Tak: S. Sołtyński, *Prawo wynalazcze. Komentarz*, Warszawa 1975, s. 74.

podmiotowi – uprawnionemu. Sformułowanie „naruszenie pośrednie” kładzie nacisk na to, co stanowi kluczowy element pomocnictwa, czyli związek z naruszeniem bezpośrednim. Relacja ta polega na tym, że zachowanie pomocnika jedynie przyczynia się do naruszenia (stanowi „wkład”)¹⁵. Pojęcie naruszenia pośredniego w odniesieniu do działań pomocnika bywa jednak mylące, gdyż określa jego zachowanie jako „naruszenie”, co sugeruje wkroczenie w prawnie zastrzeżoną sferę cudzych kompetencji, czego przecież pomocnik nie czyni – inaczej byłby bezpośrednim naruszcycielem.

Należy wskazać, że w niektórych ustawodawstwach funkcjonują szczególne regulacje naruszeń pośrednich praw własności intelektualnej¹⁶. Ustanawiają one przesłanki odpowiedzialności podmiotu, który nie wkraczając samemu w prawny monopol, ułatwia naruszenie np. przez dostarczanie odpowiednich komponentów niezbędnych do urzeczywistnienia chronionego wynalazku. Polski ustawodawca zdecydował się na wprowadzenie tego typu regulacji jedynie w ograniczonym zakresie¹⁷. Otworzyło to drogę do dyskusji o możliwych podstawach przeciwdziałania pomocnictwu i przesłankom odpowiedzialności odszkodowawczej pomocników w polskim porządku prawnym. W tym względzie na plan pierwszy wysuwa się art. 422 k.c. jako przepis uniwersalny, przewidujący odpowiedzialność odszkodowawczą pomocnika za pomoc w wyrządzeniu szkody, niezależnie od źródła jej powstania¹⁸.

W związku z powyższym istotne znaczenie ma kwestia możliwości i sposobu stosowania art. 422 k.c. do przypadków pomocy w naruszeniu prawa własności intelektualnej. W doktrynie zagadnienie to jest przedmiotem żywej dyskusji, w szczególności w dziedzinie prawa autorskiego. Najdalej idące (odosobnione) stanowisko zakłada całkowitą autonomiczność regulacji prawno-autorskiej dotyczącej odpowiedzialności, wykluczając możliwość sięgnięcia do

¹⁵ K. Szczepanowska-Kozłowska, [w:] E. Nowińska, K. Szczepanowska-Kozłowska (red.), *Prawo własności przemysłowej*, seria: System Prawa Handlowego, t. 3, Warszawa 2015, s. 667. Ujęcie relacji jako „wkład” w naruszenie widoczne jest szczególnie w amerykańskim odpowiedniku pojęcia naruszenia pośredniego, jakim jest: *contributory infringement*.

¹⁶ Np. w odniesieniu do patentu: § 10 niem. Patentgesetz; także art. 26 porozumienia w sprawie Jednolitego Sądu Patentowego z dnia 20 czerwca 2013 r. (Dz.U. UE C 2013.175.1).

¹⁷ Chodzi o przepisy dotyczące ochrony znaków towarowych, wprowadzone ustawą z dnia 20 lutego 2019 r. o zmianie ustawy Prawo własności przemysłowej (Dz.U. z 2019 r., poz. 501): art. 296 ust. 3 p.w.p., pozwalający wystąpić z roszczeniami przewidzianymi w stosunku do naruszcyciela także w stosunku do osoby, z której usług naruszcyciel korzystał, oraz art. 296 ust. 1² pkt 1 i 2 p.w.p., odnoszący się do czynności związanych z opakowaniami, etykietami, metkami, zabezpieczeniami, elementami lub urządzeniami służącymi weryfikacji autentyczności lub wszelkimi innymi środkami, na których umieszczony jest znak towarowy, jeśli istnieje ryzyko takiego ich użycia, które stanowiłoby naruszenie prawa ochronnego na znak towarowy. Szerzej: T. Targosz, *Pośrednie naruszenie prawa ochronnego na znak towarowy przez czynności przygotowawcze*, [w:] R. Skubisz (red.), *Znaki towarowe i ich ochrona*, Warszawa 2019, s. 306–307.

¹⁸ P. Stec, *Zasady i funkcje odpowiedzialności z tytułu naruszenia własności intelektualnej*, „Kwartalnik Prawa Prywatnego” 2007, nr 2, s. 439.

art. 422 k.c.¹⁹ Pogląd mniej radykalny nie wyklucza stosowania art. 422 k.c. do przypadków pomocnictwa w naruszeniu autorskich praw, wskazuje jednak, że nie jest to konieczne, gdyż ustawodawca w art. 79 pr. aut. nie ogranicza kręgu osób biernie legitymowanych jedynie do naruszcycieli bezpośrednich²⁰.

Według przeważającego w doktrynie stanowiska art. 422 k.c. stanowi właściwą podstawę odpowiedzialności pomocników ułatwiających naruszanie praw autorskich²¹. Janusz Barta i Ryszard Markiewicz wskazują, że skoro w prawie autorskim brak jest szczególnej regulacji, uzasadnione jest stosowanie bezpośrednio przepisów Kodeksu cywilnego dotyczących czynów niedozwolonych²². Autorzy zaznaczają, że chodzi o stosowanie art. 422 k.c. na gruncie prawa autorskiego, odróżniając od tego sytuację, w której art. 422 k.c. miałyby być stosowane samodzielnie – w oderwaniu od szczególnego reżimu odpowiedzialności bezpośredniego sprawcy²³. Pogląd o możliwym stosowaniu art. 422 k.c. jest przyjmowany w literaturze i orzecznictwie także w odniesieniu do pomocy przy naruszeniach wyłącznych praw własności przemysłowej²⁴. Jednak należy zauważyć, że regulacje dotyczące naruszeń praw własności przemysłowej określają od strony negatywnej treść prawa wyłącznego, stąd trudniej jest wpisać w nie akt pomocnictwa²⁵. W ramach tego stanowiska występują różnice poglądów względem tego, czy podstawą odpowiedzialności pomocnika jest art. 422 k.c. stosowany wprost czy odpowiednio, w powiązaniu z reżimem prawa autorskiego albo prawa własności przemysłowej²⁶.

¹⁹ Tak: W. Machała, *Specyfika roszczenia odszkodowawczego z art. 79 ustawy o prawie autorskim i prawach pokrewnych*, „Studia Iuridica” 2007, t. XLVII, s. 191 i nast.

²⁰ A. Niewęglowski, *Prawo autorskie. Komentarz*, Warszawa 2021, s. 851.

²¹ Zob. P. Podrecki, [w:] D. Flisak (red.), *Prawo autorskie i prawa pokrewne. Komentarz*, Warszawa 2015, s. 1052–1053.

²² J. Barta, R. Markiewicz, *Prawo autorskie*, Warszawa 2016, s. 378–380; podobnie: ibidem, s. 1052.

²³ Autorzy wskazują, że takie podejście przyjął SO w Krakowie w wyroku z 27 maja 2015 r., sygn. akt I GC 791/12. Orzeczenie to uległo zmianie wyrokiem SA w Krakowie z 18 września 2017 r., sygn. akt I ACa 1494/15 r., w którym uznano, że zachowanie pozwanej stanowi bezpośrednie naruszenie, a nie akt pomocnictwa, stąd nie istnieje potrzeba opierania jej odpowiedzialności o art. 422 k.c.

²⁴ M. du Vall, *Prawo patentowe*, Warszawa 2008, s. 406; K. Szczepanowska-Kozłowska, [w:] E. Nowińska, K. Szczepanowska-Kozłowska (red.), op. cit., s. 677–680; E. Traple, [w:] R. Skubisz (red.), *Prawo własności przemysłowej*, seria: System Prawa Prywatnego, t. 14A, Warszawa 2017, s. 943–944; Ł. Żelechowski, [w:] Ł. Żelechowski (red.), *Prawo własności przemysłowej. Komentarz*, C.H. Beck, Warszawa 2021, s. 1180; G. Tylec, [w:] T. Demendecki, A. Niewęglowski, J. Sitko, J. Szczotka, G. Tylec, *Prawo własności przemysłowej. Komentarz*, Warszawa 2015, s. 1161; A. Michalak, [w:] A. Michalak (red.) *Prawo własności przemysłowej. Komentarz*, Warszawa 2016, s. 180; wyrok SN z 30 kwietnia 1974 r., sygn. akt II CR 161/74.

²⁵ Np. art. 66 p.w.p.

²⁶ Za stosowaniem wprost opowiada się: P. Podrecki, *Środki ochrony praw własności intelektualnej*, Warszawa 2010, s. 167–168; przeciwko: E. Laskowska, op. cit., s. 165–166. Tak też: SN w wyroku z 27 czerwca 2014 r., sygn. akt I CSK 540/13, który zawiera jednocześnie kontrowersyjną tezę, że art. 422 k.c. można odnieść także do roszczenia o wydanie bezpodstawnie uzyskanych korzyści z art. 296 ust. 1 p.w.p.

Zaprezentowany większościowy pogląd o możliwości stosowania art. 422 k.c. w odniesieniu do zachowań stanowiących pomoc w naruszeniu praw własności intelektualnej zasługuje na aprobatę. Przekonujące są w tym względzie argumenty systemowe odwołujące się do zasady jedności prawa cywilnego i uniwersalnym charakterze art. 422 k.c. Nie istnieje jednak uzasadnienie stosowania art. 422 k.c. odpowiednio, co wiązałoby się z przenoszeniem jego stosowania na grunt określonego reżimu prawnego chroniącego dobra własności intelektualnej. Norma ta, wraz z art. 415 k.c., zawiera w sobie wszystkie przesłanki odpowiedzialności pomocnika²⁷. Powinna być zatem stosowana wprost. Nie wydaje się także właściwe przyjmowanie, że podstawą odpowiedzialności pomocnika jest art. 422 k.c. „w związku” z normą prawną stanowiącą podstawę odpowiedzialności bezpośredniego naruszcyciela prawa własności intelektualnej. Normy tej pomocnik nie narusza (w innym wypadku byłby on sprawcą).

Odpowiedzialność odszkodowawcza pomocnika za pomoc w naruszeniu praw własności intelektualnej prowadzi do pytań o zakres jego odpowiedzialności odszkodowawczej i sposób naprawienia szkody. Znaczenia nabiera przyjęta koncepcja względem tego, gdzie ulokowana jest odpowiedzialność pomocnika za naruszenie pośrednie, czy w ramach norm stanowiących podstawę odpowiedzialności dla naruszcycieli bezpośrednich, czy też w art. 422 k.c. Przyjęcie pierwszego zapatrywania zredukowałoby stawiane problemy, gdyż do pomocnika zastosowanie miałyby te same reguły jak w przypadku naruszcyciela bezpośredniego²⁸. Skoro jednak *de lege lata* to art. 422 k.c. stanowi podstawę odpowiedzialności odszkodowawczej pomocnika, postawione pytania wymagają odpowiedzi z uwzględnieniem właściwego reżimu odpowiedzialności i umiejscowienia przepisu.

Zakres obowiązku odszkodowawczego pomocnika w relacji do działania sprawcy

Przyjmuje się, że pomocnik odpowiada za całą szkodę, jaka została wyrządzona działaniem sprawcy, któremu udzielił on pomocy²⁹. Odpowiedzialność odszkodowawcza istnieje w granicy adekwatnego związku przyczynowego ze szkodą, którego ustalenie w odniesieniu do pomocnictwa może być utrudnione z uwagi na brak bezpośredniości.

²⁷ Por. Ł. Żelechowski, [w:] Ł. Żelechowski (red.), op. cit., s. 1180.

²⁸ Odpada problem żądania sposobu naprawienia szkody, ale aktualna jest kwestia zakresu odpowiedzialności w kontekście związku przyczynowego.

²⁹ Jak wskazał SN w uzasadnieniu wyroku z 12 czerwca 2019 r., sygn. akt II CSK 211/18: „Rozmiar tej odpowiedzialności [tj. pomocnika – przyp. M.B.] wyznaczany jest związkiem przyczynowym między działaniem pomocnika, a szkodą wyrządzoną naruszeniem, do którego doszło przy jego pomocy”. Patrz także: P. Machnikowski, [w:] A. Olejniczak (red.), op. cit., s. 422.

Choć brzmienie art. 422 k.c. nie zawiera wyraźnego ograniczenia odpowiedzialności, to w doktrynie wskazuje się, że pomocnik odpowiada w zakresie powziętego zamiaru, co jest konsekwencją wymagania istnienia po jego stronie winy w postaci umyślnej³⁰. Już samo wykazanie umyślności po stronie pomocnika stanowić może znaczne utrudnienie w dochodzeniu przeciwko niemu roszczeń, szczególnie gdy szkoda wynika z naruszenia dóbr własności intelektualnej. Przesłanką naruszenia prawa wyłącznego jest bezprawność, znajdująca odbicie w sytuacji prawnej naruszydciela, w którą pomocnik nie ma wglądu. W tej sytuacji pomocnik może podnosić, że nie miał wiedzy o tym, że sprawca szkody działał w warunkach bezprawności (np. nie miał upoważnienia do korzystania z chronionego dobra niematerialnego).

Ponadto pomocnik nie odpowiada za tę szkodę, która wynika z wykroczenia przez bezpośredniego sprawcę poza zakres zachowania, przy którym uzyskał pomoc (czyli za eksces). Wedle dominującego poglądu zamiar pomocnika obejmować musi samo zachowanie sprawcy, natomiast bez znaczenia jest świadomość względem tego, czy zachowanie to wyrządzi szkodę oraz jaki będzie jej rozmiar³¹. Wskazane elementy świadomości pozostają jednak ze sobą w związku, gdyż właściwości działania sprawcy decydują o rozmiarze szkody. Stąd należy postawić pytanie, czy brak wiedzy pomocnika względem przyszłych działań bezpośredniego naruszydciela powinien wpływać na zakres jego odpowiedzialności? Odpowiedź nie wydaje się oczywista. Odnosząc rozważania do dziedziny własności intelektualnej, należy wskazać, że naruszenie bezpośrednio może mieć charakter jednorazowy albo też ciągły oraz zróżnicowany względem intensywności korzystania z cudzego dobra niematerialnego. Wskazane właściwości naruszenia mogą wywierać wpływ na rozmiar wyrządzonej szkody. Wypada jednak zgodzić się z poglądem, że świadomość pomocnika, iż swym działaniem ułatwia naruszenie cudzego prawa własności intelektualnej, uzasadnia jego odpowiedzialność za całą szkodę wywołaną naruszeniem, w którym dopomógł. Skoro przesłanką uzasadniającą odpowiedzialność pomocnika może być wina umyślna z zamiarem ewentualnym, należy przyjąć, że pomocnik powinien sobie zdawać sprawę, iż jego pomoc może zostać wykorzystana do wyrządzenia możliwie dużej szkody – w odniesieniu do czasu trwania naruszenia i jego skali. W dalszym ciągu trzeba jednak wyłączyć odpowiedzialność pomocnika za szkody wynikające z takich naruszeń bezpośredniego sprawcy, które leżały poza sferą jego świadomości.

Z powyższego wynika, że gdy wiedza pomocnika dotycząca działań bezpośredniego naruszydciela jest skonkretyzowana, większa jest możliwość unik-

³⁰ M. Zelek, [w:] M. Gutowski (red.), op. cit., s. 662–663; J.M. Kondek, [w:] K. Osajda (red.), *Kodeks cywilny. Komentarz*, t. IIIa, Warszawa 2017, s. 604.

³¹ J.M. Kondek, [w:] K. Osajda (red.), op. cit.; przykłady podawane przez autora: udzielenie pomocy w kradzieży, podczas której sprawca dokonuje uszkodzenia ciała właściciela rzeczy, poza objętym zamiarem.

nięcia przez niego odpowiedzialności w związku z ewentualnym ekscysem sprawy. Pomocnik, który działa ze świadomością, że jego zachowanie ułatwi jedynie naruszenie prawa wyłącznego A, może argumentować, iż nie spodziewał się, że sprawca jednocześnie, niejako „przy okazji”, naruszy prawa B i C (ekscysem). Jeśli jednak stan świadomości pomocnika obejmuje tylko to, że ułatwia on naruszanie praw własności intelektualnej, przy czym nie zdaje sobie sprawy z tego, jakie konkretnie prawa ulec mogą naruszeniu, to powinien on ponosić odpowiedzialność za szkodę wywołaną wszelkimi naruszeniami pozostającymi w związku z zachowaniami, przy których udzielił pomocy.

Sposób naprawienia szkody

Problemem wywołującym poważne wątpliwości jest to, w jaki sposób pomocnik ma naprawić szkodę wyrządzoną przez bezpośredniego naruszciciela. Ogólne reguły odpowiedzialności za zobowiązania przewidują, że szkoda powinna zostać naprawiona poprzez przywrócenie stanu poprzedniego lub zapłatę odpowiedniej sumy pieniężnej z uwzględnieniem zasady pełnego odszkodowania³². W procesie ciężar dowodu wykazania wysokości szkody spoczywa naturalnie na powodzie³³. W przypadku naruszeń praw własności intelektualnej (co związane jest ze specyfiką dóbr niematerialnych) ściśle wykazanie poniesionej szkody najczęściej bywa trudne albo wręcz niemożliwe. Z tego też względu regulacje z zakresu własności intelektualnej przewidują możliwość żądania naprawienia szkody poprzez zapłatę odszkodowania w formie ryczałtowej, z odwołaniem do mierników. Przykładem może być art. 79 ust. 1 pkt 3 lit. a i b pr. aut., w którym mowa jest o dwóch sposobach naprawienia szkody: na zasadach ogólnych i poprzez zapłatę sumy pieniężnej w wysokości odpowiadającej dwukrotności stosownego wynagrodzenia, które w chwili jego dochodzenia byłoby należne z tytułu udzielenia zgody na korzystanie z utworu³⁴. Drugi ze wskazywanych sposobów prowadzi do zryczałtowania odszkodowania, a zatem oderwania jego wysokości poniesionej szkody.

Stanowisko, wedle którego wobec pomocnika odpowiadającego na podstawie art. 422 k.c. można wystąpić z żądaniem zapłaty zryczałtowanego odszkodowania, zyskało w ostatnich latach zwolenników³⁵. Jak wskazuje Tomasz Targosz, art. 422 k.c. „nie określa wymiaru odszkodowania, w tym szczególnych zasad jego ustalania. Z przepisu tego nie da się wywieść, jaki rodzaj odszko-

³² Art. 363 § 1 k.c. oraz art. 361 § 2 k.c.

³³ Art. 6 k.c.

³⁴ J. Bleszyński, [w:] J. Barta (red.), *Prawo autorskie*, seria: System Prawa Prywatnego, t. 13, Warszawa 2017, s. 928.

³⁵ Tak m.in.: Ł. Maryniak, *Ustalenie kwoty stosownego wynagrodzenia za naruszenie autorskich praw majątkowych*, Warszawa 2020, s. 69; A. Drzewiecki, [w:] E. Ferenc-Szydełko (red.), *Ustawa o prawie autorskim i prawach pokrewnych. Komentarz*, Warszawa 2021, s. 472.

dowania ma być zastosowany. Celem ustawodawcy jest wyłącznie to, by osoby wskazane w art. 422 k.c. odpowiadały tak jak sprawca główny w zakresie, w jakim chodzi o odpowiedzialność deliktową odszkodowawczą, a omawiana norma ma to jedynie zadanie, że wskazuje na krąg osób odpowiedzialnych (i wyłącza związek przyczynowy). W konsekwencji należy przyjąć, że może także chodzić o odszkodowanie w wysokości podwójnego stosownego wynagrodzenia, taką bowiem szkodę (a ściślej: szkodę kompensowaną tak określonym odszkodowaniem) wyrządza główny sprawca naruszenia autorskiego prawa majątkowego³⁶. Przedstawiony pogląd koresponduje z zapatrywaniem, wedle którego do podstawy odpowiedzialności pomocnika włączyć należy normę prawną będącą podstawą odpowiedzialności bezpośredniego sprawcy³⁷. Trudno wskazać na przykłady orzeczeń przychyłających się do takiego stanowiska i zawierających pogłębione uzasadnienie³⁸.

Przeciwko zaprezentowanemu stanowisku przemawiają argumenty o charakterze systemowym, będące konsekwencją przyjęcia zapatrywania o bezpośrednim stosowaniu art. 422 k.c. bez związku z normą prawną będącą podstawą odpowiedzialności bezpośredniego naruszcyciela. Jak już wskazano, przy rozstrzygnięciu prawnych konsekwencji zachowania stanowiącego pomoc w naruszeniu prawa własności intelektualnej nie istnieje potrzeba poszukiwania podstaw odpowiedzialności w przepisach szczególnych reżimów dotyczących dóbr własności intelektualnej, skoro przesłanki odpowiedzialności pomocnika i jej reguły wyczerpująco ujęte są w Kodeksie cywilnym. Dla stosowania art. 422 k.c. nie ma znaczenia charakter praw, które naruszono przy wyrządzeniu szkody. Nie ulega także wątpliwości, że za tę samą szkodę odpowiadać może wiele podmiotów, choćby dla każdego zasada odpowiedzialności

³⁶ T. Targosz, [w:] R. Markiewicz (red.), *Ustawy autorskie. Komentarze*, t. 2, Warszawa 2021, s. 1738.

³⁷ E. Laskowska, op. cit. Zdaniem autorki prawidłową konstrukcją dogmatyczną przy naruszeniu autorskich praw osobistych będzie zestawienie art. 78 pr. aut. w zw. z art. 422 k.c. Tak też: wyrok SN z 27 czerwca 2014 r., sygn. akt I CSK 540/13.

³⁸ Przywoływany w tym kontekście bywa wyrok SN z 11 sierpnia 2011 r., sygn. akt I CSK 633/10, ale wydaje się, że płynące z niego wnioski są co najmniej niejednoznaczne (można wręcz argumentować, że orzeczenie to wspiera przeciwną wykładnię). Sąd Najwyższy stwierdził w nim, że odesłanie do reguł ogólnych zawarte w art. 79 ust. 1 pkt 3 lit. a pr. aut. odnosi się do reguł odpowiedzialności wyznaczonych przez art. 415 k.c. Z kolei alternatywa w postaci szczegółowego uregulowania z art. 79 ust. 1 pkt 3 lit. b pr. aut. stanowi regułę szczególną do art. 415 k.c. m.in. poprzez odstępstwo od zasady restytucji na rzecz ryczałtu. Po rozważaniach tych Sąd Najwyższy stwierdza: „Z tych właśnie względów zarówno judykaturze, jak i w literaturze został przyjęty pogląd, że z tytułu naruszenia autorskich praw majątkowych odpowiada także pomocnik i podlegacz sprawcy”. Zdanie to nie jest czytelne i wydaje się, że może sprowadzać się do skrótu myślowego, wedle którego art. 422 k.c. stosuje się także do przypadków pomocy i podlegania do naruszeń autorskich praw majątkowych. Skoro jednak uzasadnieniem tego stanu rzeczy ma być istniejące odwołanie do reguł ogólnych w art. 79 ust. 1 pkt 3 a pr. aut., to wydaje się, że właśnie do tych samych reguł sprowadza się odpowiedzialność podmiotów, o których mowa w art. 422 k.c. Nie wiadomo bowiem, czemu odpowiedzialność na zasadach odstępstwa od reguł ogólnych (art. 79 ust. 1 pkt 3 b pr. aut.) miałyby uzasadniać sięgnięcie do art. 422 k.c.

i sposób naprawienia szkody kształtowały się odmiennie³⁹. Pomocnik ponosi natomiast odpowiedzialność w związku z własnym czynem (pomocą) i nie zmienia tego fakt, że do zaistnienia odpowiedzialności wystąpić musi także czyn niedozwolony osoby trzeciej.

Analizując treść art. 422 k.c., należy przyjąć, że ustawodawcy chodziło o wskazanie tego, kto ponosi odpowiedzialność za tę samą szkodę, a nie o to, kto ponosi tę samą odpowiedzialność za szkodę jak sprawca⁴⁰. Ustawodawca nie wskazuje w art. 422 k.c. sposobu naprawienia szkody przez pomocnika. Milczenie ustawodawcy prowadzi do wniosku, że zastosowanie mają zasady ogólne, m.in. zasada pełnego odszkodowania z art. 361 § 2 k.c.⁴¹ Pomocnik powinien zatem przywrócić stan poprzedni albo zapłacić stosowną sumę pieniężną, odpowiednią do rozmiaru szkody wywołanej zachowaniem bezpośredniego sprawcy.

Przy takim zapatrywaniu nie znajduje uzasadnienia rozciąganie reguł kształtujących odpowiedzialność bezpośredniego sprawcy na sferę odpowiedzialności pomocnika, a tym samym traktowanie art. 422 k.c. jako podmiotowego rozszerzenia oddziaływania normy będącej podstawą odpowiedzialności bezpośredniego sprawcy szkody. Od strony formalnej stanowi to próbę przenoszenia zasad stworzonych wobec określonych adresatów normy prawnej na podmioty, których odpowiedzialność uzasadniona jest zachowaniem o innym charakterze. Jeśli przyjąć, że przeniesienie z podstawy prawnej wyznaczającej odpowiedzialność naruszcyciela miałyby dotyczyć wyłącznie reguł określających sposób naprawienia szkody, to rodzi się także pytanie, dlaczego wybiórczo przenosi się elementy kształtujące odpowiedzialność bezpośredniego naruszcyciela?⁴²

Wskazać można na dwa dodatkowe argumenty przemawiające za przedstawionym wyżej stanowiskiem⁴³. Po pierwsze, jeśli przyjąć, że roszczenie o zapłatę ryczałtu nie wymaga konieczności wykazania jakiegokolwiek szkody i tym samym przewiduje odpowiedzialność za samo naruszenie, to przemawia

³⁹ Np. odpowiedzialność sprawcy celowego zniszczenia rzeczy i odpowiedzialność zakładu ubezpieczeń, który w ogólnych warunkach ubezpieczenia określa sposób wyliczenia wartości odszkodowania.

⁴⁰ Domniemywać można, że gdyby ustawodawca chciał w zrównać sytuację pomocnika i bezpośredniego sprawcy względem sposobu naprawienia szkody, wskazałby to wyraźnie, używając sformułowania: „tej samej odpowiedzialności, co sprawca szkody, podlega (...)”. Takie sformułowanie odnosiłoby się do sfery odpowiedzialności bezpośredniego sprawcy, a nie wyłącznie do wyrządzonej szkody.

⁴¹ Można posłużyć się analogią do norm przewidujących odpowiedzialność za inne czyny niedozwolone przewidziane tytule VI Kodeksu cywilnego, począwszy od art. 415 k.c., w którym przecież też nie jest wskazane to, w jaki sposób szkoda ma być naprawiona.

⁴² Można jednak wskazywać, że wybiórcze przejmowanie elementów wynika ze stosowania art. 422 k.c. w sposób odpowiedni.

⁴³ Zastrzec należy, że bazują one na założeniach, które – choć występują w doktrynie i orzecznictwie – są jednak dyskusyjne.

to za niemożnością stosowania tego sposobu wobec pomocnika⁴⁴. Okazałoby się bowiem, że pomocnik ponosi odpowiedzialność odszkodowawczą za samo naruszenie. I o ile takie rozwiązanie zostało przyjęte jako konsekwencja bezpośredniego naruszenia praw własności intelektualnej, to wątpliwości wywołuje to, by pomocnik ponosił odpowiedzialność odszkodowawczą także gdy szkody nie ma⁴⁵. Po drugie, należy zwrócić uwagę na przywoływany już pogląd, wedle którego pomocnictwo stanowi zachowanie, które swą doniosłością ustępuje bezpośredniemu naruszeniu⁴⁶. Zgodnie z nim działania równoważne (względem istotności wkładu w zaistnienie naruszenia) powinno być kwalifikowane jako współsprawstwo. Brak równoważności działań pomocnika i bezpośredniego naruszcyciela stoi na przeszkodzie przenoszenia tych instrumentów, z którymi wiąże się element represji, którego upatruje się w żądaniu zapłaty dwukrotności stosownego wynagrodzenia na gruncie prawa autorskiego (art. 79 ust. 1 pkt. 3 b pr. aut.).

Stanowisko sprzeciwiające się możliwości żądania od pomocnika zryczałtowanego odszkodowania, o którym mowa w art. art. 79 ust. 1 pkt 3 b pr. aut., wyraził Sąd Najwyższy w uzasadnieniu wyroku z 12 czerwca 2019 r., sygn. akt II CSK 211/18, odzwierciedlającym część z przedstawianych wyżej argumentów⁴⁷. Orzeczenie to zapadło na kanwie szczególnie kontrowersyjnej formy zryczałtowanego odszkodowania, odwołującego się do miernika w postaci podwójnego stosownego wynagrodzenia. Podkreśla się w nim rygorystyczny i prewencyjny charakter roszczeń skierowanych wobec bezpośredniego naruszcyciela.

⁴⁴ Tak np. SA w Łodzi w uzasadnieniu wyroku z 8 września 2017 r., sygn. akt I ACa 150/17.

⁴⁵ Por. Ł. Żelechowski (red.), op. cit., s. 1180.

⁴⁶ M. Zelek, [w:] M. Gutowski (red.), op. cit., s. 660.

⁴⁷ Z uzasadnienia: „Jest to zatem odmienny reżim odpowiedzialności, niezapewniający uprawnionemu tak daleko idącej ochrony jak wynikający z art. 79 PrAut, który to przepis, z zastrzeżeniem roszczenia o naprawienie szkody na zasadach ogólnych (art. 79 ust. 1 pkt 3 lit. a PrAut), wykracza poza tradycyjne ramy odpowiedzialności deliktowej. Odmiennosc ta dotyczy nie tylko konieczności wykazania winy i braku roszczeń zakazowych, lecz implikuje również niemożność występowania z żądaniem zapłaty wielokrotności stosownego wynagrodzenia (*de lege lata* art. 79 ust. 1 pkt 3 lit. b PrAut), którego specyfikę – bez względu na dyskusyjny charakter tej konstrukcji (...) – wiązać należy z rygorystycznym i prewencyjnymi funkcjami ochrony prawnoautorskiej ukierunkowanej wobec sprawców naruszeń. Roszczenie to, upraszczające kompensację uszczerbku majątkowego i odrywające żądaną kwotę od wielkości wyrządzonej szkody, w braku wyraźnej przeciwnej decyzji ustawodawcy powinno pozostać zarezerwowane dla przypadków bezpośredniego naruszenia praw autorskich. Odrębne potraktowanie rozważanych sytuacji ma uzasadnienie nie tylko w wyjątkowym charakterze roszczenia o zapłatę wielokrotności wynagrodzenia autorskiego, lecz także w jakościowej odmiennosci zachowania sprawcy, jako podmiotu ingerującego w sferę wyłączności autora, oraz pomocnika, jako osoby, która samodzielnie działania takiego nie podejmuje i nie godzi w monopol autorski, a jedynie pośrednio przyczynia się do naruszenia”.

Uwagi końcowe

Przytoczone rozważania prowadzą do następujących wniosków. Ulokowanie pośredniego naruszenia w siatce obowiązujących przepisów Kodeksu cywilnego i poszczególnych reżimów chroniących dobra własności intelektualnej jest przedmiotem sporu w doktrynie i judykaturze. Sytuację komplikuje fakt niejasnych kryteriów rozróżnienia pomocnictwa i sprawstwa (który to problem zasługuje na odrębne, pogłębione opracowanie, zwłaszcza w kontekście znacznej roli orzecznictwa Trybunału Sprawiedliwości Unii Europejskiej w ustalaniu granic praw bezwzględnych chroniących prawa własności intelektualnej). Obie wskazane kwestie mają niebagatelne przełożenie na sytuację uprawnionego z praw własności intelektualnej. Dotyczy to zwłaszcza przesłanek odpowiedzialności odszkodowawczej pomocnika oraz katalogu dostępnych wobec niego roszczeń⁴⁸.

Przeprowadzona analiza uwidacznia te cechy odpowiedzialności odszkodowawczej pomocnika, które stanowią utrudnienia dla uprawnionego w dochodzeniu naprawienia szkody. Zarówno konieczność wykazania winy w postaci umyślnej (według przeważającego stanowiska), odpowiedzialność w granicach zamiaru, jak i niemożność żądania naprawienia szkody w formie ryczałtowej osłabiają potencjał tego kierunku ochrony. Powyższe sprawia, że ustawodawca powinien rozważyć wprowadzenie szczególnych regulacji naruszenia pośredniego także dla innych obszarów prawa własności intelektualnej niż tylko reżim prawa znaków towarowych. Jednym z założeń powinno być rozszerzenie możliwości dochodzenia odszkodowania w formie ryczałtowej od pomocników, za czym przemawia potrzeba realnej ochrony wierzyciela w związku z charakterem naruszanego dobra⁴⁹. W przypadku naruszeń dóbr niematerialnych wykazanie wysokości szkody jest utrudnione. Ustawodawca powinien dążyć do zapewniania faktycznej możliwości naprawienia szkody, która w przypadku zastosowania reguł ogólnych mogłaby okazać się iluzoryczna. Ograniczanie przez ustawodawcę oddziaływania funkcji prewencyjnej i (ewentualnie) represyjnej, związanej z ryczałtowym sposobem naprawienia szkody, jedynie do naruszcyciela bezpośredniego, nie jawi się także jako uzasadnione. Działanie pomocnika świadomie ułatwiającego popełnienie deliktu zasługuje tak samo na negatywną ocenę w świetle zasad współżycia społecznego, zwłaszcza gdy weźmie się pod uwagę przesłankę jego odpowiedzialności, jaką jest wina umyślna.

⁴⁸ Kwestia katalogu roszczeń, niebędąca w niniejszym artykule przedmiotem analizy, jest również istotna z punktu widzenia zgodności polskiego porządku prawnego z dyrektywą 2004/48/WE Parlamentu Europejskiego i Rady z dnia 29 kwietnia 2004 r. w sprawie egzekwowania praw własności intelektualnej, która w art. 11 zd. 3 nakazuje państwom członkowskim zapewnienie możliwości składania wniosku o zakazanie świadczenia przez pośredników usług, z których korzysta naruszcyciel przy naruszaniu praw własności intelektualnej.

⁴⁹ Przeciwnie: M. Bohaczewski, [w:] Ł. Zelechowski (red.), op. cit., s. 1318–1319.

Wykaz literatury

- Barta J. (red.), *Prawo autorskie*, seria: System Prawa Prywatnego, t. 13, C.H. Beck, Warszawa 2017.
- Barta J., Markiewicz R., *Prawo autorskie*, Wolters Kluwer, Warszawa 2016.
- Barta J., Markiewicz R., *Prawo autorskie i prawa pokrewne*, Wolters Kluwer, Warszawa 2017.
- Ferenc-Szydelko E. (red.), *Ustawa o prawie autorskim i prawach pokrewnych. Komentarz*, C.H. Beck, Warszawa 2021.
- Flisak D. (red.), *Prawo autorskie i prawa pokrewne. Komentarz*, Wolters Kluwer, Warszawa 2015.
- Demendecki T., Niewęglowski A., Sitko J., Szczotka J., Tylec G., *Prawo własności przemysłowej. Komentarz*, Wolters Kluwer, Warszawa 2015.
- Gudowski J. (red.), *Kodeks cywilny. Komentarz*, t. 3, Wolters Kluwer, Warszawa 2018.
- Gutowski M. (red.), *Kodeks cywilny, Komentarz*, t. 2, C.H. Beck, Warszawa 2019.
- Kidyba A. (red.), *Kodeks cywilny. Komentarz*, t. 3, Wolters Kluwer, Warszawa 2014.
- Laskowska E., *Konstrukcja ochrony prawnoautorskiej na tle procesu europeizacji prawa prywatnego*, Wolters Kluwer, Warszawa 2016.
- Lewaszkiewicz-Petrykowska B., *Wyrządzenie szkody przez kilka osób*, Wyd. Prawnicze, Warszawa 1978.
- Machała W., *Specyfika roszczenia odszkodowawczego z art. 79 ustawy o prawie autorskim i prawach pokrewnych*, „Studia Iuridica” 2007, t. XLVII.
- Maryniak Ł., *Ustalenie kwoty stosownego wynagrodzenia za naruszenie autorskich praw majątkowych*, Wolters Kluwer, Warszawa 2020.
- Markiewicz R. (red.), *Ustawy autorskie. Komentarze*, t. 2, Wolters Kluwer, Warszawa 2021.
- Michalak A. (red.), *Prawo własności przemysłowej. Komentarz*, C.H. Beck, Warszawa 2016.
- Niewęglowski A., *Prawo autorskie. Komentarz*, Wolters Kluwer, Warszawa 2021.
- Nowińska E., Szczepanowska-Kozłowska K., (red.), *Prawo własności przemysłowej*, seria: System Prawa Handlowego, t. 3, C.H. Beck, Warszawa 2015.
- Olejniczak A. (red.), *Prawo zobowiązań – część ogólna*, seria: System Prawa Prywatnego, t. 6, C.H. Beck, Warszawa 2018.
- Osajda K. (red.) *Kodeks cywilny. Komentarz*, t. IIIa, C.H. Beck, Warszawa 2017.
- Podrecki P., *Środki ochrony praw własności intelektualnej*, LexisNexis, Warszawa 2010.
- Skubisz R. (red.), *Prawo własności przemysłowej*, seria: System Prawa Prywatnego, t. 14A, C.H. Beck, Warszawa 2017.
- Skubisz R. (red.), *Znaki towarowe i ich ochrona*, C.H. Beck, Warszawa 2019.
- Sołtysiński S., *Prawo wynalazcze. Komentarz*, Inst. Wydawniczy CRZZ, Warszawa 1975.
- Stec P., *Zasady i funkcje odpowiedzialności z tytułu naruszenia własności intelektualnej*, „Kwartalnik Prawa Prywatnego” 2007, nr 2.
- Szwaja J., Szajkowski A. (red.), *System prawa własności intelektualnej*, t. 2: *Prawo wynalazcze*, Ossolineum, Wrocław–Warszawa–Kraków–Gdańsk–Łódź 1990.
- Szpunar A., *Wyrządzenie szkody przez kilka osób*, „Państwo i Prawo” 1958, nr 2.
- du Vall M., *Prawo patentowe*, Wolters Kluwer, Warszawa 2008.
- Żelechowski Ł. (red.), *Prawo własności przemysłowej. Komentarz*, C.H. Beck, Warszawa 2021.

Summary

Liability of the assistant aiding in the infringement of intellectual property rights – the scope of the obligation to compensate and the method of remedying the damage

Keywords: civil law, assistance, contributory infringement, intellectual property.

The article raises the problem of the application of Art. 422 of the Civil Code to cases of assistance in infringing intellectual property rights.

The considerations aim to analyze selected aspects of the assistant's liability for damages – the scope of his liability and how he should repair the damage. To this end, the general characteristic of aiding is presented, as well as the views expressed in doctrine and case law regarding the relationship of Art. 422 of the Civil Code to the norms constituting the basis for the liability of direct infringers of intellectual property rights. In the author's opinion, the location of the Art. 422 of the Civil Code leads to the conclusion that, together with Art. 415 of the Civil Code, it constitutes a complete regulation of any form of aiding, regardless of the nature of the rights violated by the direct perpetrator of the damage.

As a result, the assistant is liable only for the damage to which he contributed, within the limits of his intention. A contextual interpretation supports the impossibility of requiring the assistant to compensate for the damage in a flat-rate manner. The legislature provides such a possibility in intellectual property law only against direct infringers.